

KS. MIECZYŚLAW POLAK

PASTORALNA PROMOCJA WIERNYCH ŚWIECKICH W KONTEKŚCIE DUSZPASTERSTWA RODZIN

PASTORAL PROMOTION OF THE LAY FAITHFUL
IN THE CONTEXT OF PASTORAL CARE OF FAMILIES

A b s t r a c t. The Second Vatican Council and the post-conciliar teaching of the Church and in particular the Apostolic Exhortation „Cristifideles laici” of Pope John Paul II gave theological grounds for granting the lay people their proper place and role in the salvific mission of the Church. These assumptions, however, require continuous care for their implementation in everyday practice of the Church, in the pastoral ministry. One of the major demands of the new evangelization is therefore ecclesial pastoral promotion of the laity. The first dimension of social and ecclesial commitment of the lay faithful is to support the family. This means participation in the pastoral care of families and activities in the economic, cultural and legislative field, which would promote the family. Participation of the lay people in the pastoral care of families has been established by John Paul II as a church mission. It is, therefore, not only a support for priests but proper apostolic task of the lay faithful. This article is an attempt to show the need for pastoral promotion of the laity as a postulate of the new evangelization. It presents the theological basis of their participation in the apostolic mission of the Church and formulates pastoral proposals.

Key words: pastoral theology, the lay faithful, marriage, family, pastoral care of families, vocation und apostolic mission of the lay faithful, evangelization, new evangelization.

Działalność Kościoła można nazwać misją apostolską lub kościelnym apostołatem. Apostolat oznacza uczestnictwo w zbawczym posłaniu Jezusa Chrystusa całego Ludu Bożego, powołanego do tego, „aby szerzyć królestwo

Ks. dr hab. MIECZYŚLAW POLAK – adiunkt Zakładu Teologii Pastoralnej, Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres do korespondencji: ul. Seminaryjna 2, 62-200 Gniezno; e-mail: mpolak@amu.edu.pl

Chrystusa po całej ziemi ku chwale Ojca, uczynić wszystkich ludzi uczestnikami zbawczego odkupienia i by przez nich skierować cały świat rzeczywiście do Chrystusa” (DA 2). Eklezjologia II Soboru Watykańskiego znosi tradycyjny podział na Kościół nauczający i Kościół słuchający, czy też na Kościół w znaczeniu czynnym i Kościół w znaczeniu biernym, czyli taki, który jest obarczony odpowiedzialnością i taki, który z tej odpowiedzialności jest zwolniony. Ów podział był nie tyle błędem doktrynalnym, ile praktycznym, a zatem pastoralnym, swoistą „schizmą pastoralną”¹. Stąd przewyższenie tego błędu ma przede wszystkim ważne konsekwencje duszpasterskie. Duszpasterze nie zostali bowiem ustanowieni przez Chrystusa po to, aby realizować samodzielnie całe zbawcze posłannictwo Kościoła w stosunku do świata. Ich zadaniem jest uznanie posługi i charyzmatu wiernych świeckich i troska o to, „żeby wszyscy oni pracowali zgodnie, każdy na swój sposób, dla wspólnego dzieła” (KK 30).

Niniejszy artykuł stanowi próbę uzasadnienia potrzeby pastoralnej promocji kościelnego laikatu w obszarze duszpasterstwa rodzin oraz ukazania podstawowych zadań apostołskich wiernych świeckich w odniesieniu do tego obszaru duszpasterskiej misji Kościoła. Składał się będzie z następujących części: teologiczne podstawy pastoralnej promocji laikatu, pastoralna promocja laikatu w misji ewangelizacyjnej Kościoła *ad intra* i *ad extra*, apostołat na rzecz rodziny, *ad intra* i *ad extra* duchowni i świeccy w misji apostołskiej Kościoła wobec rodziny.

I. TEOLOGICZNE PODSTAWY PASTORALNEJ PROMOCJI LAIKATU

Promocja kościelnego laikatu, jako zadanie pastoralne, wyrasta nade wszystko na podłożu odnowionej w toku II Soboru Watykańskiego wizji Kościoła. Kościelna wspólnota to nie instytucja świadcząca wiernym religijne usługi, ale powszechny sakrament zbawienia (por. KK 48), czyli Lud Boży, który przyjmuje dar zbawienia, a jednocześnie udziela tego daru ludziom każdego czasu. Organiczne włączenie we wspólnotę Ludu Bożego, będące

¹ „Pojęcie to zamierza ująć ową formę Kościoła, w której nie wszyscy są powołanymi i podmiotami, ale są w nim powołani i niepowołani, podmioty i przedmioty, tacy którzy się troszczą i tacy, o których się troszczy, Kościół nauczający i Kościół słuchający, kościelni przełożeni i *duchowni poddani*, obsługujący i obsługiwani. Do rzędu tych przeciwstawnych par należy także para *kler i świeccy*”. P. M. Z u l e h n e r. *Pastoraltheologie*. T. 2. *Gemeinde-pastoral*. Düsseldorf: Patmos Verlag 1995 s. 130.

konsekwencją przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego (zwłaszcza chrztu), nie tylko uzasadnia wspólne wszystkim ochrzczonym chrześcijańskie powołanie i godność, ale również stanowi źródło wspólnego ogółowi wyznawców Chrystusa posłannictwa².

Wszczepienie w Mistyczne Ciało Chrystusa tworzy fundament, który zarówno uzdalnia, jak i powołuje każdego ochrzczonego do uczestnictwa w zbawczej misji Kościoła urzeczywistniającej się w historii. „Wierni świeccy – naucza II Sobór Watykański – stawszy się uczestnikami funkcji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Chrystusa, mają swój udział w posłannictwie całego Ludu Bożego w Kościele i w świecie. [...] Ponieważ zaś właściwością stanu ludzi świeckich jest życie wśród świata i spraw doczesnych, dlatego wzywa ich Bóg, by ożywieni duchem chrześcijańskim, sprawowali niczym zaczyn swoje apostołstwo w świecie” (DA 2). Konieczność pastoralnej promocji kościelnego laikatu wynika zatem nie ze zmniejszającej się liczby duchownych powołań i nadmiernego obciążenia duszpasterzy, którzy potrzebują pomocy, ale wypływa z poprawnego zrozumienia teologicznej prawdy, że tylko Kościół „żywy”, a więc złożony z ludzi, którzy świadomie i wielkodusznie podejmują wypływające z chrześcijańskiego powołania obowiązki, może być naprawdę „życiodajny”, czyli stanowić skuteczny znak i narzędzie zbawienia w świecie.

Przyznanie i zabezpieczenie kościelnej podmiotowości laikatu wypływa dalej z powierzonej Kościołowi misji wobec świata. Boży plan zbawienia ogarnia bowiem całą rzeczywistość stworzoną. „Chrystusowe dzieło odkupienia mające zasadniczo na celu zbawienie ludzi, obejmuje również odnowę całego porządku doczesnego. Stąd posłannictwo Kościoła nie polega tylko na przekazywaniu ludziom ewangelicznego orędzia Chrystusa i Jego łaski, ale także na przepajaniu i doskonaleniu duchem ewangelicznym porządku spraw doczesnych” (DA 5). Doskonalenie porządku doczesnego w duchu Ewangelii nie może się dokonać inaczej, jak tylko poprzez autentyzm chrześcijańskiego świadectwa wyznawców Chrystusa, którzy w tworzeniu tego porządku uczestniczą, a są to w zdecydowanej większości ludzie świeccy. W aktualnych uwarunkowaniach, w sytuacji postępujących procesów sekularyzacji, jedynie na drodze podjęcia właściwego świeckim chrześcijanom ich powołania w świecie może dokonać się ewangelizacja tych obszarów doczesnej egzystencji, które na skutek emancypacji rzeczywistości ziemskich zatraciły chrze-

² Por. T. M a k o w s k i. *Postulat pastoralnej promocji kościelnego laikatu w świetle Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „Studia Gnesnensia” 23:2009 s. 124-128.

ścijańskie oblicze: kultury, gospodarki i polityki. Kościelna podmiotowość laikatu ma zatem swoją podstawę nie tylko w chrzcielnej konsekracji, ale i w tym, co soborowa konstytucja *Lumen gentium* nazywa „świeckością” (*indoles saecularis*)³.

Tę „świeckość” należy rozumieć nie tylko jako fakt społeczny, ale także jako fakt teologiczny i kościelny, a więc jako właściwy dla wiernych świeckich sposób realizacji chrześcijańskiego powołania⁴. Sekularyzacja, rozumiana jako wyemancypowanie się podstawowych zakresów doczesnej aktywności ludzkiej spod kontroli i kurateli Kościoła, jest uprawnionym procesem cywilizacyjnym (por. KDK 36). Nie wolno zatem obarczać jej winą za współczesną dechrystianizację porządku doczesnego. Niechrześcijańskie oblicze zaautonomizowanych rzeczywistości ziemskich ma swoje źródło w bierności kościelnego laikatu. W zsekularyzowanym świecie Kościół może być bowiem obecny już nie na drodze „zawłaszczenia” różnych sfer życia publicznego, ale jedynie – jak to już zaznaczono – opierając się na autentycznych i obejmujących całość doczesnego bytowania świadectwa swoich członków⁵.

W adhortacji apostoelskiej *Evangelii gaudium*, będącej zarówno owocem synodu biskupów na temat nowej ewangelizacji, jak i zarysem pastoralnego programu papieża Franciszka, znaleźć można zarówno pozytywny opis przemian, jakie zaszły w Kościele w odniesieniu do świadomości tożsamości oraz misji świeckich w Kościele, jak i istniejące w tym obszarze niedostatki. Dotyczą one dwóch podstawowych problemów: nieprzewycięzonej jeszcze w wielu miejscach klerykalizacji życia Kościoła oraz skupieniu się świeckich w ich kościelnych zadaniach tylko na misji *ad intra*. Franciszek ujął to w następujących słowach:

Dysponujemy licznym laikatem, choć nie wystarczającym, z zakorzenionym poczuciem wspólnotowym i wielką wiernością zaangażowaniu w miłość, katechezę, celebrowanie wiary. Ale uświadomienie sobie tej odpowiedzialności laikatu, wyływają-

³ „Właściwością specyficzną laików jest charakter świecki [...]. Zadaniem ludzi świeckich, z tytułu właściwego im powołania, jest szukać Królestwa Bożego zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej. Żyją oni w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i obowiązków świata, i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których niejako utkana jest ich egzystencja. Pan Bóg ich powołuje, aby wykonując właściwe sobie zadania, kierowani duchem ewangelicznym, przyczyniali się do uświęcenia świata na kształt zaczynu, od zewnątrz niejako, i w ten sposób przykładem zwłaszcza swego życia, promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa” (KK 31).

⁴ Por. M. P o l a k. *Mistagogia w duszpasterstwie Kościoła. Studium pastoralnoteologiczne*. (Studia i Materiały – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Teologiczny 152). Poznań: Wydawnictwo UAM 2012 s. 249.

⁵ Por. M a k o w s k i. *Postulat pastoralnej promocji* s. 128.

cej z chrztu i bierzmowania, nie przejawia się w ten sam sposób we wszystkich stronach. W niektórych wypadkach, ponieważ nie zostali uformowani, aby podjąć ważną odpowiedzialność, w innych przypadkach nie znajdując miejsca w swoich Kościołach partykularnych, by się wypowiedzieć i działać, z powodu nadmiernego klerykalizmu, pozostawiającego ich na marginesie decyzji. Nawet jeśli zauważa się większe uczestnictwo wielu w posługach świeckich, zaangażowanie to nie znajduje odzwierciedlenia w przenikaniu wartości chrześcijańskich do świata społecznego, politycznego i ekonomicznego. Wiele razy ogranicza się do zadań wewnątrzkościelnych bez rzeczywistego zaangażowania w zastosowanie Ewangelii w transformacji społeczeństwa. Formacja świeckich oraz ewangelizacja kategorii zawodowych i intelektualnych stanowią ważne wyzwanie duszpasterskie⁶.

Pastoralna promocja kościelnego laikatu inspirowana założeniami „nowej ewangelizacji”, stanowi nieodzowny warunek ewangelizacji zsekularyzowanego świata. Proces sekularyzacji, rozumiany jako emancypacja życia społecznego i ludzkiej kultury spod kontroli i kurateli Kościoła, nie prowadzi *per se* do dechrystianizacji. Niejednokrotnie jednak ta dechrystianizacja staje się faktem. I tu właśnie pojawia się w całej ostrości konieczność wielkodusznego podjęcia przez świeckich ich posłannictwa w świecie. „Nowe sytuacje – zarówno w Kościele, jak i w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym – domagają się dzisiaj ze szczególną siłą zaangażowania świeckich. Bierność, która zawsze była podstawą nie do przyjęcia, dziś [...] staje się winą. Nikomu nie godzi się stać bezczynnie”⁷.

II. PASTORALNA PROMOCJA LAIKATU W MISJI EWANGELIZACYJNEJ KOŚCIOŁA *AD INTRA* I *AD EXTRA*

Pastoralna promocja laikatu w misji ewangelizacyjnej Kościoła *ad intra* wyraża się w dwóch postaciach: w formie posług nieurzędowych oraz w uczestnictwie w posługach urzędowych, związanych z sakramentem święceń kapłańskich. W pierwszym wypadku postulat promocji oznacza:

– w wymiarze prorockim: głoszenie orędzia zbawienia poprzez świadectwo życia, podjęcie zadań katechumenatu domowego, udział i współpracę z katechizacją szkolną i parafialną, włączenie się w ewangelizację za pośrednic-

⁶ F r a n c i s z e k. Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie. Watykan 2013 nr 102 [dalej cyt.: EG].

⁷ J a n P a w e ł II. Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie. Watykan 1988 nr 3 [dalej cyt.: ChL].

twem mass mediów, zawodowe uprawianie teologii, uczestnictwo w ewangelizacji misyjnej;

– w wymiarze kapłańskim: podmiotowość i aktywizację liturgiczną. W pierwszym wypadku chodzi głównie o świadome podjęcie przez nupturientów roli szafarzy sakramentu małżeństwa, a przez ogół wiernych funkcji składania „duchowych ofiar” w celebracji eucharystycznej; w drugim natomiast – o wykonywanie funkcji liturgicznych (ministranckich, lektorskich, komentatorskich, śpiewaczych, muzycznych, porządkowych itp.);

– w wymiarze królewskim: wejście na drogę stałego nawracania się, zaangażowanie charytatywne, pełnienie funkcji kościelnych (np. biurowych, administracyjnych, gospodarczych, sądowniczych), moderatorstwo w stowarzyszeniach i ruchach religijnych, udział w radach i synodach pastoralnych⁸.

Gdy chodzi o współuczestnictwo w pełnieniu posług urzędowych, związanych z misją kościelnej hierarchii, to wchodzi w rachubę jedynie te, które nie wymagają święceń kapłańskich, np. pełnienie posługi słowa Bożego poza kontekstem liturgicznym, przewodniczenie nabożeństwom paraliturgicznym, nadzwyczajne szafarstwo chrztu i Komunii św.

Pastoralna promocja laikatu w misji ewangelizacyjnej Kościoła *ad extra* ma odniesienie do właściwego katolikom świeckim powołania, którego istotę Jan Paweł II określił jako „służenie człowiekowi i społeczeństwu” (por. ChL 36). Według adhortacji *Christifideles laici* ta służba ukonkretnia się poprzez zaangażowanie w obronę i poszanowanie nienaruszalnej godności osoby ludzkiej, zaangażowanie na rzecz promocji społecznej rodziny, zaangażowanie w sferę dobroczynności oraz „przepajanie duchem ewangelicznym” podstawowych zakresów doczesnej aktywności: polityki, gospodarki i kultury.

Zanim omówimy dokładniej zaangażowanie świeckich na rzecz promocji społecznej rodziny oraz ich udział w duszpasterstwie rodzin, wskażemy krótko na pozostałe dwa zadania. Apostolat związany z obroną i popieraniem godności osoby ludzkiej obejmuje obronę praw osobowych człowieka. Aktualna sytuacja wymaga szczególnej obrony prawa do życia i prawa do wolności religijnej. Te dwa uprawnienia są sprawdzianem rzeczywistego szacunku dla godności osobowej człowieka.

Poszanowanie osobistej godności, za którym idzie obrona i krzewienie praw ludzkich, wymaga uznania religijnego wymiaru człowieka. Wymóg ten nie jest po prostu sprawą *wyznania*, ale jest głęboko wrośnięty w samą rzeczywistość człowieka. W istocie, związek z Bogiem jest elementem konstytutywnym samego *być*

⁸ Por. M a k o w s k i. *Postulat pastoralnej promocji* s. 133-149.

i *istnieć* człowieka: bo w Bogu *żyjemy, poruszamy się i jesteśmy* (Dz 17, 28). I choć nie wszyscy wierzą w tę prawdę, ci, którzy są o niej przekonani, mają prawo do tego, by ich wiara spotykała się z należnym poszanowaniem, podobnie jak będące jej konsekwencją w życiu indywidualnym i wspólnotowym decyzje. Na tym właśnie polega *prawo do wolności sumienia i wolności religijnej*, którego faktyczne uznanie jest jednym z najwyższych dóbr i najpoważniejszych obowiązków każdego ludu, który naprawdę ma wolę zabezpieczenia dobra osoby i społeczności (ChL 39).

Apostolat w dziedzinie dobroczynności, wyrażający się w tradycyjnych i nowych formach w odniesieniu do niedostatku nie tylko materialnego, ale i duchowego, to najbardziej powszechna, bezpośrednia i zwyczajna forma „ożywiania duchem chrześcijańskim porządku doczesnego” (por. ChL 41). Zaangażowanie polityczne dopełnia w sposób konieczny służbę „miłości miłosiernej”. Świeccy katolicy zaangażowani w politykę – zgodnie z nauczaniem II Soboru Watykańskiego⁹ – winni bez wątpienia szanować właściwie pojętą autonomię rzeczywistości ziemskiej. Jednak „równocześnie pilnym i odpowiedzialnym zadaniem świeckich jest dawanie świadectwa tym wartościom ludzkim i ewangelicznym, które posiadają wewnętrzny związek z działalnością polityczną, jak wolność, sprawiedliwość, solidarność, wierne i bezinteresowne oddanie sprawie wspólnego dobra, prosty styl życia, preferencyjna opcja na rzecz ubogich i najmniejszych” (por. ChL 42).

Apostolat w sferze gospodarki wyraża się w trosce o prawidłowy kształt rozwoju gospodarczego (rozwój całego i każdego człowieka), w uszanowaniu i podnoszeniu godności ludzkiej pracy, w liczeniu się z funkcją społeczną własności oraz w odpowiedzialności ekologicznej (por. ChL 43). Z kolei ewangelizacja kultury jest specyficzną potrzebą z uwagi na oderwanie się kultury od wiary chrześcijańskiej. Nie oznacza to jednak odebrania kulturze przysługującej jej autonomii – i w tym wypadku chodzi przede wszystkim o autentyzm chrześcijańskiego świadectwa. Chrześcijanin, jako twórca kultury, powinien przykładać rękę do pomnożenia w świecie prawdy, dobra i piękna, nie rezygnując przy tym ze swej chrześcijańskiej tożsamości. Wśród in-

⁹ „Jest sprawą doniosłą, żeby zwłaszcza w społeczeństwach pluralistycznych doceniano właściwy stosunek między wspólnotą polityczną a Kościołem i by jasno rozróżniano to, co czynią wierni, czy to poszczególni, czy też stowarzyszeni, we własnym imieniu jako obywatele kierujący się głosem sumienia chrześcijańskiego, od tego, co czynią wraz ze swymi pasterzami w imieniu Kościoła. Kościół, który z racji swego zadania i kompetencji w żaden sposób nie utożsamia się ze wspólnotą polityczną ani nie wiąże się z żadnym systemem politycznym, jest zarazem znakiem i zabezpieczeniem transcendentnego charakteru osoby ludzkiej” (KDK 76).

nych zadań związanych z apostołatem w sferze kultury trzeba wymienić jeszcze troskę o upowszechnianie kultury, o jej integralność, a także potrzebę wychowania do pełnej kultury, czego w szczególności wymaga tzw. kultura masowa, tworzona przez nowoczesne środki przekazu (por. ChL 44)¹⁰.

III. APOSTOLAT NA RZECZ RODZINNY *AD EXTRA* I *AD INTRA*

Pierwszą płaszczyzną społecznego zaangażowania katolików świeckich (apostolat *ad extra*) jest zaangażowanie na rzecz rodziny. Adhortacja *Christi-fideles laici* stwierdza: „Apostolskim zadaniem świeckich jest przede wszystkim troska o to, by rodzina była świadoma własnej tożsamości, tego, że jest pierwszą i podstawową komórką społeczną, oraz swej oryginalnej roli w społeczeństwie, a także aby ona sama stawiała się wciąż bardziej *aktywnym i odpowiedzialnym promotorem* swojego rozwoju i uczestnictwa w życiu społecznym. Tak więc rodzina może i powinna wymagać od wszystkich, poczynając od władz państwowych, poszanowania tych praw, które chronią rodzinę, chronią społeczeństwo” (ChL 40). Chodzi tu o działania w sferze ekonomicznej, kulturalnej i ustawodawczej, które by promowały rodzinę. Zadaniem laikatu jest także staranie się o to, by rodziny były świadome własnej tożsamości i oryginalnej roli w społeczeństwie, oraz o to, by stawały się one promotorami swojego własnego rozwoju (stowarzyszenie się rodzin, interwencjonizm polityczny)¹¹.

Apostolat wiernych świeckich na rzecz rodziny *ad intra* wpisany jest w całości szeroko, ale i integralnie rozumianego duszpasterstwa rodzin¹². Duszpasterstwo jako zorganizowana działalność zbawcza hierarchicznego Kościoła jest urzędową służbą wobec człowieka, powołanego przez Boga do pełni człowieczeństwa w Chrystusie. Podejmując tę służbę, nie można zapominać, że realizacja chrześcijańskiego powołania zakłada międzyludzką komunę, ponieważ – jak naucza Sobór Watykański II – „spodobało się Bogu powołać ludzi do uczestnictwa w swym życiu nie pojedynczo tylko, z wyklu-

¹⁰ Szerzej na temat zaangażowania wiernych świeckich w dziedzinie gospodarki i polityki zob.: M. M a k o s k i. *Spoleczny i doczesny wymiar chrześcijańskiego powołania: elementarne wtajemniczenie w nauczanie społeczne Kościoła* (Biblioteka DIAK 11). Poznań: DIAK 2008 s. 167-268.

¹¹ Por. tamże s. 85-100.

¹² Zob. *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*. Red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń. Lublin–Rzeszów: Bonus Liber 2013 s. 717-755.

czaniem wszelkiej wzajemnej więzi, lecz do utworzenia z nich ludu, w którym rozproszone Jego dzieci zgromadziłyby się w jedno” (DM 2). Ta komunია ma swój fundament w zrodzonej z sakramentalnego przymierza małżeńskiego wspólnocie rodzinnej, w której „osoba ludzka nie tylko rodzi się i stopniowo, poprzez wychowanie, wprowadzana jest we wspólnotę ludzką, ale także poprzez odrodzenie chrzcielne i wychowanie w wierze wprowadzana jest w rodzinę Bożą, jaką jest Kościół” (FC 15). W duszpasterstwo wpisana jest więc zasada priorytetowej służby rodzinie chrześcijańskiej.

Duszpasterska troska o rodzinę – według *Familiaris consortio* – to podjęcie następujących pięciu zadań: a) należy „dołożyć starań, aby poznać stosunki, w których urzeczywistnia się dzisiaj małżeństwo i rodzina” (FC 4); b) należy ożywić odpowiedzialność za „posłannictwo głoszenia wszystkim zamysłu Bożego, dotyczącego małżeństwa i rodziny” (FC 3); c) należy wzmocnić troskę o „ludzi młodych, którzy mają wstąpić na drogę życia małżeńskiego i rodzinnego, aby ukazać im nowe horyzonty, pomóc odkryć piękno i wielkość powołania do miłości i służby życiu” (FC 1); d) należy rozwinąć pomoc na rzecz małżonków w sensie wychowania ich „do życia w miłości małżeńskiej z wielkim poczuciem odpowiedzialności wobec jej wymagań komunii i służby życiu, jak również w godzeniu intymności życia domowego ze wspólną i wielkoduszną pracą dla budowania Kościoła i społeczeństwa ludzkiego” (FC 69); e) należy zrozumieć szczególną potrzebę duszpasterskiego zaangażowania „w stosunku do tych rodzin, które – często niezależnie od własnej woli czy pod naciskiem wymogów różnej natury – muszą stawić czoła sytuacjom obiektywnie trudnym”, ewentualnie żyją w warunkach z punktu widzenia moralnego nieprawidłowych, a także w stosunku do osób pozbawionych rodziny (FC 77).

Konieczność rozeznania sytuacji współczesnej rodziny uzasadniają nie tylko racje rozumowe, ale i wiara, gdyż w społeczno-kulturowych uwarunkowaniach życia rodzinnego zawarte są też „wymagania i wezwania Ducha”, dzięki którym „Kościół może głębiej poznawać niewyczerpaną tajemnicę małżeństwa i rodziny” (FC 4). Wynika stąd, że „konkretną codzienność” dzisiejszej rodziny należy rozważać w kategoriach „znaków czasu”. Chodzi tutaj o tzw. osąd ewangeliczny współczesnego życia rodzinnego (por. FC 4). Z kolei głoszenie zamysłu Bożego wobec małżeństwa i rodziny odwołuje się do prawdy o tym, że życie rodzinne nie jest dziełem przypadku, tworem przyrody czy pomysłem ludzkim, ale że swój początek ma ono w Bożej myśli

i w Bożym sercu¹³. To Bóg chciał, aby człowiek był istotą rodzinną. Duszpasterstwo ma zatem obowiązek głoszenia światu tego Bożego zamysłu, dotyczącego życia rodzinnego bez jakiegokolwiek uszczerbku, wytrwale i z wiarą w jego zbawczą skuteczność.

Jeśli pracownicy duszpasterstwa rodzin będą nie tylko głosicielami Bożego zamysłu o rodzinie, ale i świadkami, czyli uwierzą w wielkość i owocność Bożego planu dotyczącego rodziny, to zrozumieją także potrzebę pastoralnego przygotowania do małżeństwa. Przygotowanie do małżeństwa „należy pojmować jako proces stopniowy i ciągły” (FC 66). Jest to długofalowa, konsekwentna praca formacyjna, w której szczególne zadanie przypada rodzinie oraz wspólnotie kościelnej, a w niej chrześcijańskim małżonkom. Duszpasterstwo powinno towarzyszyć rodzinie przez całe życie (por. FC 65), a także w różnych sytuacjach, także w tych określanych jako trudne i moralnie nieprawidłowe. W tym ostatnim wypadku powinno być „bardziej jeszcze pełne mądrości i roztropności, na wzór Dobrego Pasterza” (FC 77).

Jakkolwiek duszpasterstwo to w zasadniczym znaczeniu apostołat urzędowy, to jednak kościelne nauczanie zalicza również wiernych świeckich do „pracowników duszpasterstwa rodzin”, określając ich zadanie w tym obszarze jako posłannictwo. W adhortacji *Familiaris consortio* czytamy na ten temat: „To wasze zadanie słusznie można nazwać posłannictwem, bowiem tak szlachetne są cele, którym służy i tak decydujące dla dobra społeczeństwa, a nawet wspólnoty chrześcijańskiej, są jej wyniki [...]. Wszystko, co zdołacie uczynić, by pomóc rodzinie jest z natury rzeczy skierowane ku osiągnięciom, które przekraczając swój własny krąg, będą miały wpływ również na inne osoby i wycisną piętno na społeczeństwie. Przyszłość świata i Kościoła idzie przez rodzinę” (FC 75).

IV. DUCHOWNI I ŚWIECCY W MISJI APOSTOLSKIEJ KOŚCIOŁA WOBEC RODZINY

Podstawowym zadaniem duszpasterzy jest uznanie konieczności zaangażowania wiernych świeckich w duszpasterstwo rodzin. Jest to podstawowy element zawartej w wyzwaniach nowej ewangelizacji pastoralnej promocji

¹³ P a w e ł VI. Encyklika *Humanae vitae* o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego. Watykan 1968 nr 8.

kościelnego laikatu. Podstawą tego uznania jest wiara w to, że Bóg powołuje i posyła świeckich do tych zadań.

Następnie potrzebna jest konkretna pomoc w odkryciu i podjęciu tego powołania. Kościół w swoim oficjalnym nauczaniu głosi, że każdy, kto został przyłączony do Kościoła (Dz 2, 47), powołany jest do tego, aby przyczyniał się do wzrostu Kościoła i do jego ciągłego uświęcania (por. KK 33). Każdy bez wyjątku chrześcijanin powinien mieć „żywą świadomość tego, że jest członkiem Kościoła, czyli osobą, której dla dobra wszystkich powierzone zostało oryginalne, niezastąpione i ściśle osobiste zadanie” (ChL 28). Cechą charakterystyczną wspólnot chrześcijańskich jest m.in. to, że nie ma w nich, tak jak i w całym Kościele takich, którzy nie byłiby powołani, którzy zostali pozbawieni osobistej odpowiedzialności za życie i działalność wspólnoty Kościoła¹⁴. Niewątpliwie wiele powołań świeckich w Kościele pozostaje nieodkrytych, a przez to nie przyczyniają się one do jego budowy i wzrostu. „W apostołstwie indywidualnym są ogromne bogactwa, które należy odkryć [...]” (ChL 28). Wydaje się, że współczesny Kościół w Polsce zbyt mało troszczy się o odkrycie i wykorzystanie tego bogactwa powołań, jakimi zostali obdarzeni wszyscy członkowie wspólnot chrześcijańskich. Duszpasterstwo powołań ograniczało się tradycyjnie wyłącznie do powołań kapłańskich, zakonnych i misyjnych. Jest to z pewnością jedna z przyczyn „bierności i powierzchowności znacznej liczby katolików”, na którą wskazuje II Polski Synod Plenarny¹⁵. W niektórych wypadkach przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak pomocy duszpasterskiej w odkryciu powołania, a później często także brak możliwości jego urzeczywistnienia we wspólnocie parafialnej.

Pomoc w odkryciu i podjęciu powołania wiąże się dalej z umożliwieniem jego realizacji oraz z zapewnieniem stosownego przygotowania.

Apostolstwo może być w pełni skuteczne jedynie pod warunkiem wielostronnego i pełnego przygotowania. Takiego przygotowania domaga się nie tylko potrzeba stałego duchowego i doktrynalnego postępu człowieka świeckiego, ale także przeróżne okoliczności spraw, osób i zajęć, do których dostosować się musi jego działalność. Przygotowanie do apostołstwa winno się opierać na tych podstawach, które obecny Sobór święty już na innych miejscach określił i wyjaśnił. Oprócz zwyczajnej formacji wspólnej ogółowi chrześcijan liczne formy apostołatu wyma-

¹⁴ Por. P. M. Z u l e h n e r. *Das Gottesgerücht. Bausteine für eine Kirche der Zukunft*. Düsseldorf: Patmos Verlag 1989 s. 22.

¹⁵ Por. II Polski Synod Plenarny (1991-1999). *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III tysiąclecia chrześcijaństwa*. Poznań: Pallottinum 2001 nr 23.

gają także przygotowania specyficznego i szczególnego ze względu na różność osób i warunków (DA 28).

Następnie ważna jest ciągła formacja świeckich, którzy zaangażowani są w duszpasterstwo rodzin¹⁶. Elementarnym wymogiem formacyjnym jest integracja życia duchowego i odpowiedzialności za świat „bardziej ludzki”: „nie może być dwóch równoległych nurtów: z jednej strony tak zwanego *życia duchowego* z jego własnymi wartościami i wymogami, z drugiej tak zwanego *życia świeckiego*, obejmującego rodzinę, pracę, relacje społeczne, zaangażowanie polityczne i kulturalne” (ChL 59). Nietrudno zrozumieć, że postulowana integracja – warunkująca nad wyraz zasadniczo ewangelizację porządku doczesnego – zakłada uwzględnienie w programach formacji kościelnego laikatu „bogatego dziedzictwa” społecznej nauki Kościoła (por. DA 31, SRS 41, CA 56). Jan Paweł II uznał potrzebę bardziej wnikliwej i wszechstronnej recepcji tego dziedzictwa za istotny element i „podstawowe narzędzie nowej ewangelizacji” (por. CA 5 i 54)¹⁷.

Nakreślone zadania duszpasterzy, mające na celu promocję kościelnego laikatu w obszarze duszpasterstwa rodzin, nie osiągną jednak zamierzonego celu, jeśli nie spotkają się z odpowiedzią świeckich, wyrażoną przez wielkoduszne podjęcie powołania, jakim Bóg ich w Kościele obdarza. Adhortacja apostołska *Christifideles laici* wyraża to następująco: „Świeccy razem z kapłanami, zakonnikami i zakonnice tworzą jeden Lud Boży i Ciało Chrystusa. To, że chrześcijanie są *członkami* Kościoła, w niczym nie umniejsza faktu, że każdy z nich jest istotą *jedyną i niepowtarzalną*, wręcz przeciwnie zapewnia i pogłębia sens owej jedyności i niepowtarzalności każdego, jako źródła bogactwa i różnorodności całego Kościoła. Wszak Bóg w Jezusie Chrystusie każdego wzywa jego własnym imieniem. Jego wezwanie: *Idźcie i wy do mojej winnicy*, zwrócone jest do każdego osobiście i brzmi: *Pójdź i ty do mojej winnicy*” (ChL 28).

¹⁶ Zob. *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* s. 757-779.

¹⁷ Zob. na ten temat: T. M a k o w s k i. *Duszpasterska orientacja społecznej nauki Kościoła według Jana Pawła II*. W: *Minister Verbi: liber sollemnis excellentissimo domino Domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitanae Gnesnensi ad honorandum desimum quartum eiusdem vitae lustrum expletum dedicatus oblatuque*. Red. P. Podeszwa, W. Szczerbiński. Gniezno: Gaudentinum 2003 s. 539-559.

*

Pastoralna promocja kościelnego laikatu stanowi jeden z ważniejszych postulatów nowej ewangelizacji i odnowionej „duszpasterskiej mentalności”. Jest ona wymogiem postulowanego przez papieża Franciszka „duszpasterskiego nawrócenia”, stanowiącego podstawę odnowy pastoralnej misji Kościoła. W adhortacji *Evangelii gaudium* stwierdza: „Mam nadzieję, że wszystkie wspólnoty znajdą sposób na podjęcie odpowiednich kroków, aby podążać drogą duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia, które nie może pozostawić rzeczy w takim stanie, w jakim są” (EG 25).

W to pastoralne nawrócenie wpisany jest niewątpliwie postulat pastoralnej promocji kościelnego laikatu, zwłaszcza w dziedzinie szeroko pojętego duszpasterstwa rodzin. Zaangażowanie na rzecz rodziny to „pierwsza płaszczyzna społecznego zaangażowania katolików świeckich” (ChL 40). Wierni świeccy powinni starać się o to, by rodziny były świadome własnej tożsamości i własnej roli w społeczeństwie, gdyż „rodzina przechodzi głęboki kryzys kulturowy, podobnie jak wszystkie wspólnoty oraz więzi społeczne. W przypadku rodziny kruchość więzi staje się szczególnie poważna, ponieważ chodzi o podstawową komórkę społeczeństwa, o miejsce, gdzie człowiek uczy się współżycia w różnorodności i przynależności do innych i gdzie rodzice przekazują dzieciom wiarę” (EG 66).

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* 1964.
Sobór Watykański II: Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* 1965.
F r a n c i s z e k: Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie. Watykan 2013.
J a n P a w e ł II: Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie. Watykan 1988.
P a w e ł VI. Encyklika *Humanae vitae* o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego. Watykan 1968.
II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III tysiąclecia chrześcijaństwa. Poznań: Pallottinum. Poznań 2001.
Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna. Red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń. Lublin–Rzeszów: Bonus Liber 2013.
M a k o w s k i T.: Duszpasterska orientacja społecznej nauki Kościoła według Jana Pawła II. W: Minister Verbi: liber sollemnis excellentissimo domino Domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum desimum quartum eiusdem

- vitae lustrum expletum dedicatus oblatuque. Red. P. Podeszwa, W. Szczerbiński. Gniezno: Gaudentinum 2003 s. 539-559.
- M a k o w s k i T.: Społeczny i doczesny wymiar chrześcijańskiego powołania: elementarne wtajemniczenie a nauczanie Kościoła (Biblioteka DIAK 11). Poznań: DIAK 2008.
- M a k o w s k i T.: Postulat pastoralnej promocji kościelnego laikatu w świetle Katechizmu Kościoła Katolickiego. „Studia Gnesnensia” 23:2009 s. 119-162.
- P o l a k M.: Mistagogia w duszpasterstwie Kościoła. Studium pastoralnoteologiczne (Studia i Materiały – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział teologiczny 152). Poznań: Wydawnictwo UAM 2012.
- Z u l e h n e r P. M.: Das Gottesgerücht. Bausteine für eine Kirche der Zukunft. Düsseldorf: Patmos Verlag 1989.
- Z u l e h n e r P. M.: Pastoraltheologie. T. 2. Gemeindepastoral. Düsseldorf: Patmos Verlag 1995.

PASTORALNA PROMOCJA WIERNYCH ŚWIECKICH W KONTEKŚCIE DUSZPASTERSTWA RODZIN

S t r e s z c z e n i e

Sobór Watykański II oraz posoborowe nauczanie Kościoła, a zwłaszcza adhortacja apostołska Jana Pawła II *Christifideles laici*, dały teologiczne podstawy do przyznania wiernym świeckim ich właściwego miejsca i roli w posłannictwie zbawczym Kościoła. Te założenia wymagają jednak ciągłej troski o ich realizację w codziennej praktyce Kościoła, w duszpasterstwie. Jednym z ważniejszych postulatów nowej ewangelizacji jest zatem pastoralna promocja kościelnego laikatu. Pierwszą płaszczyzną społecznego i kościelnego zaangażowania wiernych świeckich jest zaangażowanie na rzecz rodziny. Chodzi tu zarówno o udział w duszpasterstwie rodzin, jak i o działania w sferze ekonomicznej, kulturalnej i ustawodawczej, które promowałyby rodzinę. Udział wiernych świeckich w duszpasterstwie rodzin został określony przez Jana Pawła II jako kościelne posłannictwo. Jest to zatem nie tyle pomoc kapłanom, ile właściwe wiernym świeckim zadanie apostołskie. Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania konieczności pastoralnej promocji wiernych świeckich jako postulatu nowej ewangelizacji. Prezentuje teologiczne podstawy ich udziału w misji apostołskiej Kościoła oraz formułuje wnioski pastoralne.

Słowa kluczowe: teologia pastoralna, wierni świeccy, małżeństwo, rodzina, duszpasterstwo rodzin, powołanie i posłannictwo wiernych świeckich, ewangelizacja, nowa ewangelizacja.